

CHARLES DICKENS

OLIVER TWIST

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Trojice tedy vyrazila, Lišák jako vždycky s rukávy u kabátu ohrnutými a s kloboukem posazeným na ucho, mladý pán Bates se loudal ulicí s rukama v kapsách a mezi nimi Oliver, plný zvědavosti, kam asi jdou a v jakém výrobním oboru se mu dostane prvního výcviku. Tempo, jakým se ubírali, bylo tak hrozně líné a podezřele loudavé, že v Oliverovi brzy vzbudilo dojem, že jeho společníci chtějí starého pána oklamat a vůbec do práce nejít. Lišák měl ještě navíc šeredný zlovyk strhávat malým chlapcům z hlavy čepici a zahodit ji do některého hlubokého světlíku před domy, kdežto Čódl Bates zase osvědčoval jisté velmi volné názory po stránce vlastnického práva tím, že si ze stánků při okraji chodníku přisvojoval rozličná jablka a cibule a strkal si je do kapes, které byly tak úžasně prostorné, že se zdálo, jako by jimi měl celý oblek podložený ze všech stran. To všechno vypadalo tak nepěkně, že Oliver už už chtěl projevit svůj úmysl, že zkusí, najde-li sám cestu zpátky domů, když vtom nenadálá a nadmíru záhadná změna v Lišákově chování dala jeho myšlenkám zcela jiný směr. Zrovna vycházeli z úzké uličky nedaleko onoho holého náměstí v Clerkenwellu, jemuž se v jistém podivném zvrácení pojmu do dnešního dne říká „Palouček“, když vtom se Lišák náhle zastavil, položil si prst na ret a s nejvyšší opatrností a obezřelostí stáhl své společníky zase zpátky.

„Co se děje?“ podivil se Oliver.

„Pšš!“ odpověděl Lišák. „Vidíš tamhle toho strejdu u stánku s knihama?“

„Toho starého pána na druhé straně?“ zeptal se Oliver. „Ano, vidím.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Jedná se o část, kdy je Oliver poprvé poslán s Lišákem a Čódlm do terénu, aby se přiučil v řemesle.

Příběh začíná v jedné nejmenované anglické vesničce, kde se narodí chlapec, kterému po narození zemřela matka. Chlapci přiděluje jméno místní radní pan Bumble. Je mu přiděleno jméno Oliver Twist. Matka těsně před svou smrtí svěří své šperky a cennosti porodní bábě, aby je předala později Oliverovi, ta si je však ponechá. Oliver tedy vyrůstá v sirotčinci, kde se o něj a ostatní chlapce stará paní Mannová. Nedělá to však kvůli lásce k nim, ale kvůli finančnímu obnosu. Sirotci dostávají malý příděl jídla (prapodivné kaše) a mají neustále hlad. Když Oliver jednou požádá o přidání ovesné kaše, je potrestán. Na sirotka je vypsána odměna, kdo si ho vezme do učení, obdrží finanční odměnu. Olivera si přebírá do učení hrobník Sowerberry. Tam se ale nemůže vystát s učedníkem Claypolem a služebnou, a tak se chlapec rozhodne, že uteče do Londýna.

Cesta do Londýna trvá několik dní a Oliver se na cestě fyzicky zhroutí. Omdlí uprostřed pustiny, tam ho naštěstí nalezne starší dáma, která ho odvede do postele a nakrmí. Po kratším odpočinku se Oliver vydává na zbytek cesty.

V Londýně se potká s Ferinou Lišákem, který ho zavede ke starému Faginovi. Oliver se s ostatními chlapci a dvěma dívkami spřátelí, ale později zjistí, že jsou to zloději. Starý a prohnáný Fagin u sebe nechává chlapce nocovat, krmí je a dává jim rady koho a jak okrást odplatou za to, že mu vždy dají lup za celý den. Po dlouhou dobu je Oliver uvězněn uvnitř domu a učí se kdejaké figle lapků a jak nejlépe odpárat monogramy z kapesníčků.

Když je Oliver poprvé vypuštěn, spolu s Lišákem a mladým panem Batesem, na svůj první lup, tak zpočátku nechápe, co vlastně mají za práci, ale po chvíli bloumání mu je vše řádně ukázáno. Lišák s Batesem okradou staršího pána (Brownlow) u knihkupectví a okamžitě utíkají. Jeden z přítomných si

toho všimne, a protože je Oliver zrovna u starého pána, tak ho označí za lupiče. Oliver se dá na útěk, ale po nedlouhé honičce ho lapí a nechají předvést před soud. Okradený pan Brownlow se ho však u soudu zastane (odpřísáhne, že to není ten lupič) a ujme se ho. Vezme si ho k sobě domů. Oliver zde žije poklidným životem až do chvíle, kdy ve městě narazí na Faginovu společnici Nancy, která ho odvede zpět do lupičského doupěte. Je rozhodnuto, že Oliver se Sikesem (přítel Fagina) půjdou vykrást dům pana Brownlowa. Při krádeži je však sirotek postřelen. Sikes ho odvede do pole a nechá ho svému osudu v příkopu u cesty, tam ho nalézají paní Maylieová s adoptovanou dcerou Rózou. Ty se ho ujmou a zahrnují ho láskou. Chlapec jim jejich náklonnost vrací.

Monks, Oliverův nevlastní bratr (který zmizí stejně rychle, jako se objeví), se šikovně vetře k Faginovi a s jeho pomocí se chce Olivera zbavit, aby získal otcovo dědictví. Díky Nancy, která se spojí s panem Brownlowem, se postupně dostalo na povrch vše, co slyšela v rozhovorech svých kumpánů. Když Sikes zjistí (přes špeha Lišáka), co dívka provedla, chladnokrevně ji zavraždí a dá se na útěk. Při úprku chce utopit svého psa a sám při útěku také umírá.

Fagin byl za své skutky, s pomocí Olivera, chycen a oběšen. Faginovi pomocníci se rozprchnou. Zjistilo se, že Róza je mladší sestrou Oliverovy matky. Monks, díky Oliverově dobrosrdečnosti, dostal polovinu otcova majetku a odstěhoval se. Po prohraném životě brzy zemřel. Pan Brownlow Olivera adoptuje a poskytne mu vzdělání – knihy, které Oliver miluje, a rodinu. K chlapci se také navrací matčiny cenné věci, které zanechala po své smrti.

- **téma a motiv**

téma: výprava tří kluků do ulic města

motivy: líné tempo, zlovyk, kapsy, ulička

- **časoprostor**

prostor: Anglie – Londýn

čas: 40. léta 19. století

- **kompoziční výstavba**

Úryvek se skládá ze 4 odstavců. Děj knihy je vyprávěn chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, sociální román

- **vypravěč / lyrický subjekt**

er-forma

- **postava**

Ferina Lišák – lživý, podlý, lapka

Oliver Twist – hlavní hrdina, zvědavý, poctivý, nejistý, sirotek

Čódl Bates – lapka, loudal

Fagin – starý a protřelý žid, který vede skupinu mladých zlodějů

Bill Sikes – brutální zloděj a surovec, cholerik

Ferina Lišák (John Dawkins) – jeden z mladých zlodějů, Faginem považován za nejšikovnějšího, zaučuje Olivera

Čódl Bates – veselý, nepříliš bystrý zlodějíček ve službách Fagina

Nancy – Billova společnice, snaží se žít lepším životem, odhalí Oliverův původ, je zavražděna

Monks (Edward Leeford) – Oliverův nevlastní bratr, chce chlapce zničit a získat otcovo dědictví

pan Brownlow – dobrodružný starý pán, Oliverův zachránce a adoptivní otec, Olivera miluje jako svého syna

paní Maylieová - hodná stará paní, jež adoptuje Rózu. Pečuje o Olivera poté, co byl v jejím domě při krádeži postřelen

Róza Maylieová – veselá a citlivá mladá dáma, adoptivní dcera paní Maylieové, teta Olivera

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: „Co se děje?“

pásmo vypravěče: Trojice tedy vyrazila, Lišák...

- **typy promluv**

dialog Lišáka Feriny a Olivera Twista: „Vidíš tamhle toho strejdu u stánku s knihama?“

„Toho starého pána na druhé straně?“

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

- převažuje slohový postup popisný

„Vidíš tamhle toho strejdu u stánku s knihama?“

nespisovná řeč

„Toho starého pána na druhé straně?“

řečnická otázka

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

Lišák nomen omen (jméno vyjadřující charakter postavy)

(kapsy) *byly tak úžasně prostorné, že se zdálo, jako by jimi měl celý oblek podložený ze všech stran*

přirovnání

holé náměstí

epiteton

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

19. století (Viktoriánská Anglie)

Charles John Huffam Dickens (1812–1870)

- narodil se v Portmounthu v Anglii
- byl nejvýznamnějším a nejpopulárnějším představitelem viktoriánského románu
- považován za jednoho z nejlepších romanopisců 19. století
- asi do 11 let měl šťastně dětství, trávil čas venku, často četl, chodil do soukromé školy
- otec byl úředník, který byl jednou zavřený ve vězení pro dlužníky, tam s ním byla i žena a děti kromě Charlese
- nastal obrat – byl často nemocný a s rodinou se často stěhovali, později žil u cizích lidí
- potloukal se po Londýně a nasál do sebe atmosféru pochmurného velkoměsta 1. pol. 19. st.
- sám si musel vydělávat na živobytí, od deseti let pracoval v továrně na leštidla na boty – lepil etikety
- naštěstí se objevilo nečekané dědictví po babičce, které rodině pomohlo z finančních problémů
- od 12 let navštěvoval soukromou školu, kde se toho ovšem moc nenaučil, ale poznal další prostředí, které zvětšil ve svém díle
- naučil se těsnopis, od 15 let písařem v kanceláři
- s první láskou Marií se rozešel, protože si její rodiče nepřáli jejich sňatek a poslali ji do Paříže
- od 19 let působil v listu *The Morning Chronicle* (Ranní kronika)
- z nuzných poměrů se vypracoval na opravdovou hvězdu literárního nebe a to jen svou vytrvalostí a houževnatostí
- literární dráhu zahájil krátkými články a povídkami pod pseudonymem Boz, v nichž zachycoval londýnské prostředí a postavy i z nižších společenských vrstev – čtenáři si je natolik oblíbili, že se rozhodl pustit do rozsáhlejšího díla
- nakladatel si objednal první román - *Kroniku Pickwickova klubu*, která mu vynesla slávu
- většina děl vycházela na pokračování, a tak mohl měnit další děj podle reakcí čtenářů
- se svou ženou měl 10 dětí, ale celou rodinu opustil kvůli poměru s osmnáctiletou herečkou
- v dílech se objevuje ostrá kritika společenských jevů, citová hloubka, láskyplný humor
- byl slavný v Evropě i v USA, pořádal turné s předčítáním svých děl
- jeho díla chválil L. N. Tolstoj nebo G. Orwell, kritizovali ho O. Wilde, V. Woolfová za sentimentalitu a malou psychologickou hloubku
- neúnavně vystupoval za práva dětí, jejich vzdělání a další sociální problémy
- zajímal se o paranormální jevy
- zemřel 9. června 1870 na mozkovou mrtvici, bylo mu 58 let
- na přání národa byl slavnostně pochován ve Westminsterském chrámě
- na hrobě je epitaf: „To the Memory of Charles Dickens (England's most popular author) who died at his residence, Higham, near Rochester, Kent, 9 June 1870, aged 58 years. He was a sympathiser with the poor, the suffering, and the oppressed; and by his death, one of England's greatest writers is lost to the world.“

- představitel tzv. viktoriánského románu
- časté autobiografické prvky – smutné dětství
- romány mají promyšlenou stavbu

Kronika Pickwickova klubu (1836-1837) – První dílo, které ho proslavilo, zachycuje příhody 4 přátel v čele s badatelem Samuelem Pickwickem pořádajících výlety z Londýna na venkov. Jsou to humorné příběhy obohacené o postavu sluhy Sama Welera, podobného např. našemu Švejkovi. Samuel Pickwick se ukáže jako charakterní postava, když odmítá zaplatit podvodníkům a je pro dluhy uvězněn.

Příběh Davida Copperfielda (1850) – Román s autobiografickými prvky, zachycuje život chlapce Davida, který se narodí po otcově smrti, matka se znovu vdá a vztahy v rodině pro něj začínají být

nepříznivé. Je poslán do internátní školy, později se mu narodí bratr, ten později i s matkou umírá. Otčím stále nemá Davida rád, a tak chlapec nakonec odchází k tetě Bety, která se o něj postará.

Nadějné vyhlídky (1861) – Příběh sirotka, který se domnívá, že má vyhlídky na lepší budoucnost, dostává totiž peníze na studia. Později však zjišťuje, že jde o kradené peníze, které mu poslal zloděj, kterému v mládí ze strachu pomohl. Nakonec se vrací do vesnice a snaží se být spokojen s obyčejným životem.

Mikuláš Nickleby, Starožitníkův krám, Barnabáš Rudge, Dombey a syn, David Copperfield, Ponurý dům, Malá Dorritka – romány

Vánoční koleda – nejznámější vánoční povídka (další *Zvony novoroční, Cvrček na krbu*)

• literární / obecně kulturní kontext

Realismus, kritický realismus

- realismus odvozen od slova reálný (realis) = skutečný, opravdový
- realismus = „škola upřímnosti v umění“
- od 2. po. 19. stol.
- předchůdci realismu: H. de Balzac, Stendhal, Flaubert
- vznik ve Francii, nejvíce se rozvinul v Rusku
- snaží se zachytit skutečnou podstatu věcí, opravdovost, pravdivost v celé její složitosti, hledat vzájemné vztahy, příčiny, důsledky nějakého jevu → nejčastějším žánrem román
- realistický hrdina: typický hrdina, vyvíjí se jeho myšlenky a názory
- nově se uplatňují hovorové výrazy, archaismy, dialekty
- vliv na realismus měl filozofický směr *pozitivismus* (spojen s A. Comtem, zobrazuje fakta, skutečné je to, co lze dokázat smysly) a *materialismus* (dialektický, sledoval vývoj společnosti jako tříd, přednost má hmota před duchovnem)
- rozvinutá fáze realismu soustředěná na kritiku poměrů = kritický realismus
- kritický realismus – soustředěn na kritiku poměrů

Anglie:

Charlotte Brontëová (1816–1855)

Jana Eyrová – oblíbený román, příběh ženy-sirotka

Emily Brontëová (1818–1848)

Na Větrné hůrce – jediný její román, složitý příběh – nalezenec se krutě mstí za své ponížení z mládí

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821–1881)

- v roce 1849 zatčen a odsouzen na smrt za protivládní aktivity
- těsně před popravou trest změněn – 4 roky na galejích v Omsku na Sibiři, kde trpěl epileptickými záchvaty → citlivější k utrpení, zaměření na duševní pochody
- světově uznávaný prozaik, tvůrce moderního románu
- ovlivnil rozvoj psychologického románu a prózu tzv. proudu vědomí (V. Woolfová, J. Joyce)
- Zločin a trest* – stěžejní dílo celosvětové realistické literatury
- hrdina Rodion Raskolnikov chce zavraždit lichvářku, zabije i její sestru
- zamiluje se do prostitutky Soni, svěřuje se jí – je odsouzen k nuceným pracím na Sibiři, Soňa odchází s ním

Běsové – rozsáhlý román podle skutečného příběhu revolucionáře

Idiot – není to člověk bláznivý, ale nepochopený

- hlavní hrdina mladý zchudlý kníže Myškin trpící epilepsií – je dobrák, kterého okolí nechápe

Bratři Karamazovi – osudy statkáře a jeho 4 synů

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828–1910)

- zřejmě nejslavnější ruský spisovatel, zároveň filozof
- jako dobrovolník na Kavkaz, účastnil se krymské války, po návratu vyučoval děti vojáků
- na konci života se přestěhoval do Moskvy kvůli vzdělání svých dětí

Vojna a mír – čtyřdílná románová historická epopéj

- Rusko v první třetině 19. stol., dějiny = souhrn detailů, které nelze postihnout
- více než 250 postav (některé skutečné), založeno na skutečných událostech

Anna Kareninová – osudy desítek postav + vývoj ruské společnosti

- psychologická analýza hlavní hrdinky a obraz Ruska se všemi protiklady
- vdaná Anna navázala vztah s důstojníkem Vronským, vztah k manželovi a synovi řeší sebevraždou – skokem pod vlak

Anton Pavlovič Čechov (1860-1904)

- prozaik a dramatik, ovlivnil vývoj světové prózy i dramatu
- zájem o existenciální otázky života
- smysl pro humor, často satira – dráždil cenzuru

Tři sestry – Olga, Máša, Irina chtějí změnit svůj osud a zjišťují, že to nejde

Višňový sad – tragicky laděná komedie

další hry: *Racek*, *Strýček Váňa*

Francie:

Honoré de Balzac (1799–1850)

„literární gigant“ - *Lidská komedie* – cyklus 143 románů, předem promyšlená linie

- nejvýraznější romány: *Otec Goriot*, *Ztracené iluze*, *Lesk a bída kurtizán*

Gustav Flaubert (1821–1880)

Paní Bovaryová – hlavní hrdinka Ema Bovaryová -> literární typ, žena utíkající od skutečnosti k iluzím = bovarismus

Citová výchova – podtitul Historie mladého muže, osudy romantika

Bouvard a Pécuchet – nedokončený román, podle něj seriál Byli jednou dva písaři

Emile Zola (1840–1902)

- cyklus 20 románů *Les Rougon-Macquart* – 32 hlavních, 1000 vedlejších postav
- romány z cyklu: *Břicho Paříže*, *Zabiják*, *Nana*

Polsko:

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

- jeden z nejoblíbenějších autorů historické literatury
- získal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1905

Ohněm a mečem – románová trilogie ze 17. stol., boj polských šlechticů proti ukrajinským kozákům

Quo vadis – z doby Neronova Říma, pronásledování prvních křesťanů

USA:

Mark Twain – *Dobrodružství Toma Sawyera*

Jack London – *Bílý tesák*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Celý příběh vypráví o chlapci (sirotkovi) jménem Oliver Twist.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

S přihlédnutím na sociální zaměření díla (poukazování na rozdíly mezi chudou a bohatou sférou) můžeme říci, že dílo je stále aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Široká veřejnost.

- **určení smyslu díla:**

Zobrazení několika světů: svět chudých (odkázání na podporu), svět zlodějů a svět vyšší vrstvy. První dva světy mají společnou bezvýchodnost a morální i fyzickou špínu. Upozorňuje na sociální problémy Anglie, řešení problémů je idealistické.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Počátek tvorby, jedná se o autorův druhý román z roku 1838. Zároveň je to první viktoriánský román s dětským protagonistou.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:**

Román je předlohou mnoha divadelních představení a filmů. Nejnovější filmové zpracování je z roku 2005, na vzniku se podílela i produkce ČR. Film natočil Roman Polanski a je hodnocen 73 %.